

АНАЛІЗ ПІДРУЧНИКІВ «Я У СВІТІ»

Нині діти молодшого шкільного віку переживають події, що відбуваються в країні, разом із дорослими. Вони дивляться програми телебачення, де впродовж майже двох років демонструються далеко не мирні дії, що мають місце в Києві та інших регіонах нашої країни: це гострі зіткнення, протест і загибель людей на майдані, протистояння на території Кримського півострова, збройні зіткнення у Донецькій, Луганській областях та інших місцевостях України східно-південного вектору.

Як же маленьким учням, що навчаються в початковій школі, розібратися у цій інформації, якщо навіть не всім дорослим вдається аналітично визначитися з тим, що ж об'єктивно відбувається довкола. Хочемо ми того чи ні, але розмови батьків, учителів, однокласників, спрямовані на з'ясування сутності подій, визначення героїв або протилежних персонажів цих моментів історії, виявлення власної громадянської позиції більшості мешканців рідного міста або села мають значний вплив на свідомість молодшого школяра, на формування його характеру, ціннісних орієнтирів у складних перипетіях навколишнього середовища.

Сьогодні учні вивчають навчальний предмет «Я у Світі», що спрямований на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Стратегічне значення цього предмета передусім полягає в тому, що своїм інформаційно-навчальним контентом він сприятиме процедурі входження особистості молодшого школяра в реальні проблеми навколишнього світу і допомагатиме поступово адаптуватися до них, бути готовим до участі в їх розв'язанні.

У програмі навчального предмета «Я у світі» зазначено, що «метою предмета є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і життєвої компетентностей на основі поетапного засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює загальнолюдські, загальнокультурні і національні цінності, соціальні норми, громадянську активність, практику прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінного культури, традицій, різних точок зору» [4, с. 204].

Утілення ідей успішної соціалізації особистості молодшого школяра, його громадянського і гуманістичного виховання простежується у працях, дослідженнях багатьох вітчизняних учених, зокрема Р. Арцишевського, І. Беха, Н. Бібік, І. Казанжи, У. Кецик, Л. Момотюк, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Сучасні науковці продовжують розробляти й досліджувати проблематику формування соціальних і громадянських компетентностей молодших школярів, спрямованих на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання загальноприйнятих соціокультурних норм, про що наголошується в працях М. Боришевського, Ю. Завалевського, П. Ігнатенка, Л. Крицької, Н. Косаревої.

Метою статті є розкриття основних завдань, принципів викладання навчального предмета «Я у світі» освітньої галузі «Суспільствознавство» у початковій школі як засобу формування особистості молодших школярів.

Навчальний ресурс предмета «Я у світі» спрямовано на формування особистості з розвиненими соціокультурними інтересами, яка послуговується такими актуальними морально-поведінковими імперативами, як утвердження національних цінностей, повага до представників та культури інших націй, розвиток власних креативних здібностей, прагнення соціокультурної діяльності, бажання сприяти збагаченню навколишнього суспільства [1; 2; 4].

Предмет «Я у світі» базується на низці основоположних принципів, що безпосередньо реалізуються у його навчальному змісті й визначають виховне спрямування. Серед них насамперед варто виділити «принципи світоглядної освіти: людиноцентризму, системності й цілісності, відкритості, плюралізму думок і свободи вибору, поєднання локального і глобального, гармонізації взаємин, стимулювання розвитку й саморозвитку особистості» та дидактичні принципи – відповідності цінностей українського суспільства особистісній формі їх існування, взаємодії змістової та процесуальної сторін навчання, наступності й перспективності, концентризму, здійснення зв'язку з реальністю [4, с. 204].

У підручнику «Я у світі», автором якого є Н. Бібік (Харків: Видавнича група «Основа», 2013), подано всі концепти розділів, що передбачені програмою. Зміст кожного наступного розділу викладається в певній інформаційно-семантичній послідовності: від окремих конкретних фактів – до адекватних дитячій свідомості узагальнень, що забезпечує взаємодію опорних і ново набутих знань, попереднього й збагаченого досвіду.

З перших сторінок підручника «Я у світі» авторка пояснює третьокласнику, що «світ – це все, що тебе оточує: твої рідні, друзі, школа, твоє місто і країна. Це суспільство з правилами й законами, яких слід дотримуватися, щоб не постраждати самому і не заподіяти шкоди іншим...» [1, с. 3]. Учень намагається з перших уроків зрозуміти, у чому сутність навколишнього світу, виокремити його складники. Найголовніше, що молодший школяр поступово починає розуміти, усвідомлювати: він є органічною часткою цього різноманітного і перманентно мінливого світу.

У процесі розкриття теми «Людина – частина суспільства» подається визначення поняття «суспільство», що також допомагає молодшим школярам вчитися сприймати себе у співвіднесенні з широким соціокультурним контекстом, сприяє формуванню індивідуальних граней їхньої особистості, допомагає налагодженню взаємодії з соціумом. Знайомлячись із дефініцією, що суспільство становить собою «об'єднання людей, які взаємодіють, залежать одне від одного» [1, с. 7], учні доходять висновку, що все в світі, де вони мешкають, взаємопов'язане і що всі люди так чи інакше впливають або одне на одного, або на оточуючий їх соціодуховний простір. Для процесу формування свідомості, а отже й особистості молодшого школяра, надзвичайно важливим є світоглядний посил, що міститься в підручнику «Я у світі»: кожна людина не може жити окремо від іншої, система цінностей, поведінка, вчинки кожної особистості більшою або меншою мірою впливають на якісний тонус і організацію життєвого процесу всього суспільства. У такий спосіб у свідомість учня початкової школи закладаються вагомі загальнолюдські настанови, формується його поведінкова етика: бути справедливим, чесним, толерантним, відповідальним, добрим, ввічливим, комунікативним тощо.

Матеріал підручника ознайомлює молодших школярів із знаковими особистостями для української історії, їх славнозвісними справами. Серед них – Аскольд і Дір, княгиня Ольга, князі Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Дмитро Вишневецький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Борис Патон, Микола Амосов тощо. Учні третіх класів починають пишатися відомими людьми своєї країни, переймати риси їхніх характерів (працездатність, цілеспрямованість, мужність, волю, прагнення до перемоги, наполегливість), брати з них приклад та формувати в собі перераховані якості. Розкриваючи концепцію підручника «Я у світі», Н. Бібік наголошувала, що «проблематизація навчального матеріалу через систему задач-ситуацій допомагає учням усвідомити широку картину уявлень про світ, життя людини, а моральні висновки і особистісні цінності перетворити на соціальнозначущі» [2, с. 9].

На уроках з навчального предмета «Я у світі» учні розвивають навички, що дають їм змогу взаємодіяти у колективі через активне спілкування із соціальним оточенням, накопичувати досвід комунікативної діяльності, толерантної поведінки, співпереживання й солідарності з іншими людьми. Виконуючи завдання цього підручника, молодші школярі намагаються самостійно формулювати правила поведінки учня (стор. 19), розуміти ті соціальні ролі, які вони можуть виконувати у своєму житті (стор. 25, вправа 1), обговорюють у парах добрі вчинки, свідками яких вони стають (стор. 25), установлюють значення поняття «людське Я» (стор. 26), висловлюють власні думки у контексті розуміння висловів «жити для людей», «жити по совісті», «господар свого слова» [1, с. 27, с. 43, с. 83]. Цікаві завдання третьокласники отримують і додому, залучаючи до їх виконання своїх родичів: «З допомогою батьків виrobi власні правила досягнення успіху у житті» (стор. 34), «З допомогою батьків склади для себе план виконання зобов'язань і щоразу підглядай у нього, перевіряй, чи додержав ти даного собі слова» (стор. 84) [1]. Це все свідчить про те, що за допомогою підручника учні третіх класів опрацьовують різноманітні розумово спрямовані та практичні вправи, які забезпечують усвідомлення й особистісну адаптацію одержаної з різних джерел інформації, оскільки молодшому школяреві важливо не тільки почути й побачити матеріал, що вивчається, але й внутрішньо зрозуміти його, пережити в собі, увібрати його в свою дитячу сутність.

Підсумовуючи, зазначимо, що важливим нормативним документом у сфері освітньої політики стосовно виховання учнів початкової школи є наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1243 від 31.10.2011р., яким затверджено «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України». Відповідно до нього визначено необхідність створення цілісної моделі виховної системи на основі громадянських та загальнолюдських цінностей згідно з такими ключовими лініями: ціннісне ставлення до себе, до сім'ї, родини, людей, до праці, природи, культури і мистецтва, до суспільства та держави [3], що своїм змістом реалізує ціннісний контент навчального предмета «Я у світі». У такий спосіб третьокласники отримують можливість на навчальних заняттях апробувати, «приміряти на себе» різноманітні соціальні ролі, що сприяють формуванню їхніх навичок соціально бажаної поведінки і впливають на процес становлення соціально конструктивних рис, якостей дитячої особистості.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Я у світі. 3 клас : [підруч. для загальноосвіт. навч. закл.] / Н. М. Бібік. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 160 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
3. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів: наказ від 31.10.2011 р. № 1243 // Виховна робота в школі : наук.-метод. журн. – 2011. – № 12. – С. 2-26.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 394 с.